

Vrednovanje studijskih programa u svjetlu Hrvatskog kvalifikacijskog okvira

prof. dr. sc. Jasmina Havranek / mr. sc. Sandra Bezjak / mr. sc. Emita Blagdan
Agencija za znanost i visoko obrazovanje
www.azvo.hr

Sažetak:

Agencija za znanost i visoko obrazovanje (AZVO) dovršava prvi petogodišnji ciklus vanjskog vrednovanja visokih učilišta u Republici Hrvatskoj te se istovremeno priprema za uspostavu novog ciklusa vanjskog vrednovanja koji bi započeo 2016. godine. S obzirom da je u međuvremenu uspostavljen zakonodavni okvir za provedbu Hrvatskog kvalifikacijskog okvira (HKO), Agencija planira svoje buduće aktivnosti uskladiti s njegovom daljnjom provedbom. Kako je jedan od glavnih ciljeva primjene Hrvatskog kvalifikacijskog okvira unapređenje kvalitete studijskih programa i njihovo bolje usklađivanje s potrebama tržišta rada kroz standarde kvalifikacija temeljene na ishodima učenja, u daljnjem tekstu razmatraju se nalazi dosadašnjih postupaka vanjskog vrednovanja vezano uz uspostavu i vrednovanje postignuća ishoda učenja na hrvatskim visokim učilištima, planovi za unapređenje postupaka vanjskog vrednovanja s većim naglaskom na ishode učenja te primjeri dobre inozemne prakse.

Ključne riječi: vanjsko osiguravanje kvalitete, Hrvatska, visoko obrazovanje, ishodi učenja, Hrvatski kvalifikacijski okvir, Agencija za znanost i visoko obrazovanje.

UVOD

Agencija za znanost i visoko obrazovanje (AZVO), javno tijelo koje je punopravni član Europskog registra agencija za osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju (*European Quality Assurance Register for Higher Education – EQAR*) i Europske udruge za osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju (*European Association for Quality Assurance in Higher Education – ENQA*), prema Zakonu o osiguravanju kvalitete u znanosti i visokom obrazovanju, od 2010. godine provodi postupke vanjskog osiguravanja kvalitete u visokom obrazovanju i znanosti. Danas, nakon niza provedenih, različitih, postupaka vanjskog osiguravanja kvalitete (inicijalna akreditacija, reakreditacija, tematska vrednovanja i *audit*), AZVO stoji pred izazovom konceptualnog i sadržanoj redefiniranja, odnosno nadopune postojećih postupaka vrednovanja u svjetlu Hrvatskog kvalifikacijskog okvira (HKO), odnosno koncepta ishoda učenja na kojem se HKO temelji.

Govoreći o HKO-u, podrazumijevamo instrument za uređivanje sustava kvalifikacija u Republici Hrvatskoj koji osigurava jasnoću, pristup stjecanju, pouzdano stjecanje, prohodnost i kvalitetu kvalifikacija, kao i povezivanje razina kvalifikacija u Republici Hrvatskoj s razinama kvalifikacija Europskoga kvalifikacijskog okvira (*European Qualifications Framework, EQF*) i Kvalifikacijskog okvira Europskoga prostora visokog obrazovanja (*The framework of qualifications for the European Higher Education Area, QF-EHEA*) te, posredno, s razinama kvalifikacija unutar kvalifikacijskih okvira u drugim zemljama.

Kvalifikacijski okvir je najlakše shvatiti kao jedan registar i skup propisa kojima se daje podloga za klasifikaciju kvalifikacija i određivanje koje sve kvalifikacije postoje u formalnom obrazovnom sustavu neke zemlje, koje kompetencije (ishode učenja) mora dokazati osoba da bi imala pravo steći pojedinu kvalifikaciju te u kakvom su one međusobnom odnosu (Balković i Dželalija: 2014.).

Također, različiti nacionalni kvalifikacijski okviri mogu se međusobno povezivati – u Europi je to, primjerice, moguće uz pomoć Europskog kvalifikacijskog okvira za cjeloživotno učenje – čime oni postaju dodatni instrument kojim se olakšava prepoznavanje inozemnih kvalifikacija, zapošljavanje ili nastavak obrazovanja u inozemstvu, ukratko olakšava se akademska i profesionalna mobilnost.

Hrvatski kvalifikacijski okvir sa svojom reformskom ulogom u sustavu obrazovanja uključuje prije svega obrazovne programe, odnosno hrvatske kvalifikacije svih razina koje se temelje na ishodima učenja, imaju transparentne kriterije vrednovanja i ocjenjivanja te osiguravanje kvalitete stjecanja svih kvalifikacija, podržavaju načela pravednosti i cjeloživotnog učenja i, gdje je to važno, usklađene su s tržištem rada (Balković i Dželalija: 2014.). HKO, također, uključuje transparentne kriterije ocjenjivanja ishoda učenja, razvoj kriterija i procedura za vrednovanje i priznavanje ishoda neformalnog i informalnog učenja te osnaživanje i daljnji razvoj cjeloživotnog učenja.

Uvođenje kompetencijskog pristupa i naglašavanje ishoda učenja novost je koja mijenja pristup dosadašnjem planiranju i programiranju odgojno-obrazovnog procesa, a predstavlja osnovu za uvođenje svake pojedine kvalifikacije. Pristup koji se temelji na ishodima učenja znači da je važno da pojedinac može dokazati da posjeduje određene kompetencije (znanja, vještine itd.). Umjesto da se definiraju sadržaji koje neka osoba mora "odslušati", definira se što točno osoba mora pokazati i učiniti kako bi dokazala da je usvojila određen skup ishoda učenja, i to jednostavnim rečenicama s aktivnim glagolima i opisom relevantnog konteksta i uvjeta (Balković i Dželalija: 2014.).

Na ishode učenja je danas najbolje gledati kao na temeljni sastavni dio Bolonjske obrazovne reformi (Adam: 2006.). Razlog tome je što su ishodi učenja praktični instrument koji predstavlja metodološki pristup usvojen s ciljem unapređenja konkurentnosti, transparentnosti, priznavanja i mobilnosti kvalifikacija unutar europskog obrazovanja. Iako slove kao dosta običan i prozaičan instrument, upravo ih ta temeljna funkcija čini toliko važnima. Naposljetku, ishodi učenja su sastavni dio dokumenata povezanih s Bolonjskom reformom, kao i dio raznih ministarskih priopćenja.

Ishodi učenja nisu samo izolirani instrument na razini nastavnog plana i programa, već predstavljaju pristup koji igra značajnu ulogu u mnogo širem kontekstu koji uključuje integraciju akademskog i strukovnog obrazovanja, vrednovanje prethodnog stečenog učenja, razvoj kvalifikacijskih okvira za cjeloživotno učenje i sustava za stjecanje i prijenos bodova. To je kamen temeljac Bolonjskom reformom započete konfiguracije obrazovne reforme koji se može sažeti izrazom „učenje usmjereno na studente“ (Adam: 2006.).

Usvajanje ishoda učenja pridonosi osiguravanju kvalitete povećanjem transparentnosti i usporedivosti standarda između i unutar kvalifikacija. Kvalifikacije temeljene na ishodima učenja uživaju veću vjerodostojnost i korisnost od tradicionalnih kvalifikacija. Ishodi učenja igraju ključnu ulogu (na nacionalnoj i međunarodnoj razini) jer djeluju kao referentne točke za određivanje i procjenjivanje standarda (Adam: 2006.).

Ishodi učenja u HKO-u prikazuju se i vrednuju kroz znanja i vještine te pripadajuću samostalnost i odgovornost te se uvode četiri osnovna svojstva kvalifikacije – razina, obujam, profil i kvaliteta kao mjera njene pouzdanosti (Dželalija i ostali autori: 2009.).

U tom smislu sustavi vanjskog osiguravanja kvalitete obrazovanja (u tematskom okviru ovog teksta, primarno, visokog obrazovanja) sa svojom ulogom povećanja uzajamnog povjerenja među obrazovnim sustavima, neizostavno kroz različite koncepte i procese vrednovanja kvalitete moraju uključiti element ishoda učenja, odnosno više se usmjeriti na vrednovanje izlaznih kompetencija, odnosno rezultata postignutih tijekom obrazovnog procesa. Jedno od temeljnih pitanja na koje bi takav model vanjskog vrednovanja trebao dati odgovor jest da li studijski programi osiguravaju studentima stjecanje planiranih, odnosno od strane visokog učilišta definiranih ishoda učenja. Naime upravo na visokim učilištima leži odgovornost da osiguraju kvalitetu svojih studijskih programa, a time i da kvalitetno postave i definiraju ishode učenja, načine njihovog stjecanja te provjeru stjecanja. Agencije, želeći podržati visoka učilišta u tome, nastoje osigurati postupke vanjskog vrednovanja u kojima će akcent, između ostalog, biti stavljen i na aspekt ishoda učenja. O važnosti tog aspekta za unapređenje kvalitete studijskih programa svjedoče i mnogi strateški dokumenti i smjernice donesene na razini Europe koji snažno podupiru ovaj segment, vjerujući da će time visoka učilišta, uz dodatne kriterije, povećati vjerodostojnost i razumijevanje te povjerenje javnosti. Tako je i Europska udruga za osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju (ENQA) u novim, nadopunjenim, Standardima i smjernicama za osiguravanje kvalitete u Europskom prostoru visokog obrazovanja (*Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area*, ESG) dala važnost ishodima učenja.

Pitanje je kojim postupkom vanjskog osiguravanja kvalitete koji provodi nezavisna agencija to postići, koji metodološki pristup upotrijebiti?

Najuobičajeniji tip vrednovanja koje su provodile nezavisne agencije u svijetu bila je tzv. programska evaluacija, pristup koji u Americi već dugo postoji za studijske programe koji pripremaju studente za obavljanje regulirane profesije ili za one koji mogu računati na globalno tržište rada. I u Europi se u posljednjih 30-ak godina dogodio pomak od izravnog propisivanja sadržaja i standarda takvih programa od strane države prema programskim evaluacijama i slobodnijim međunarodnim standardima, odnosno standardima na razini države (Dragojević i Matešić: 2014. prema Amaral: 2009.). Međutim, programske su evaluacije izuzetno skup i zahtjevan proces zbog čega se, sada nakon dugog razdoblja iscrpnih programskih evaluacija, velik broj europskih država odlučuje na prelazak na institucionalne evaluacije (CHE Consult: 2014.). Slična iskustva bilježe i druge zemlje, poput Brazila (Dill i Beerkens: 2012.). No, s druge strane, institucionalno vrednovanje, s obzirom da je najčešće primarno usmjereno na procese kojima visokoškolske institucije osiguravaju kvalitetu različitih segmenata obrazovnog tijeka, može ostati samo na formalnoj razini ako u svoje kriterije ne uključi i vrednovanje postignutih ishoda učenja. S obzirom da je upravo koncept ishoda učenja, odnosno vrednovanje postignutih ishoda učenja, uz tzv. ulazne parametre kao što su kompetencije nastavnika, adekvatnost resursa, upravljanja i nastavnog procesa, okosnica daljnjeg unapređenja kvalitete visokog obrazovanja i vjerodostojnosti kvalifikacija, pred nezavisne agencije je stavljen novi izazov za dodatno moduliranje svojih postupaka vrednovanja. Pri tome je naglašena povezanost s kvalifikacijskim okvirima (ECA: 2009.).

U tom smislu i AZVO, u trenutku kada se privodi kraju prvi ciklus reakreditacije hrvatskih visokih učilišta, osmišljava novi model vanjskog vrednovanja visokih učilišta i studijskih programa koji bi, između ostalog, snažnije uzimao u obzir ishode učenja, što će podrazumijevati promatranje i njihove usklađenost s nacionalnim kvalifikacijskim okvirom, odnosno povezanost s Europskim, zatim zastupljenost svih relevantnih dionika i međunarodnih standarda u izradi ishoda učenja,

jasnoću zapisa ishoda učenja i načina njihova stjecanja, njihovu povezanost s pripadajućim studijskim programima i kolegijima/modulima, mehanizme njihovog postizanja te njihovo postizanje.

DOSADAŠNJI POSTUPCI VANJSKOG OSIGURAVANJA KVALITETE VISOKOG OBRAZOVANJA U HRVATSKOJ S OSVRTOM NA IMPLEMENTACIJU KONCEPTA ISHODA UČENJA U PROVEDENIM VREDNOVANJIMA

Iako uspostava sustava vanjskog osiguravanja kvalitete u visokom obrazovanju u Hrvatskoj započinje još devedesetih godina osnivanjem Nacionalnog vijeća za visoku naobrazbu 1993. godine prema Zakonu o visokim učilištima (Narodne novine: 1993.) i kasnije njegovog slijednika Nacionalnog vijeća za visoko obrazovanje 2003. godine prema Zakonu o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (Narodne novine: 2003.), temelj za snažniji razvoj toga sustava ostvaren je osnivanjem neovisne Agencije za znanost i visoko obrazovanje 2005. godine. Dodatni poticaj za to bilo je i usvajanje Zakona o osiguravanju kvalitete u znanosti i visokom obrazovanju 2009. godine (Narodne novine: 2009.) koji je omogućio potpuno usklađivanje rada Agencije te postupaka vanjskog osiguravanja kvalitete sa Standardima i smjernicama za osiguravanje kvalitete u Eropskom prostoru visokog obrazovanja (ENQA: 2005).

Tijekom 2005. godine je provedeno vrednovanje svih preddiplomskih, diplomskih i stručnih studijskih programa, a potom u razdoblju od 2005. do 2009. godine i svih poslijediplomskih programa usklađenih s bolonjskim principima. Time je Hrvatska ispunila dio obaveza koje je preuzela potpisivanjem Bolonjske deklaracije u Pragu 2001. godine. Međutim, te su se promjene uglavnom odnosile na formalno usklađivanje s bolonjskim principima, odnosno. uvođenje sheme studiranja u tri ciklusa (3+2+3) i uvođenje ECTS bodovnog sustava i tek je slijedio ozbiljan rad na izgradnji unutarnjeg i vanjskog sustava osiguravanja kvalitete kao jednog od ključnih bolonjskih ciljeva. Važno je naglasiti da se ovo vrednovanje kojim je bila obuhvaćena većina studijskih programa koji se danas izvode u Hrvatskoj temeljilo isključivo na vrednovanju tzv. ulaznih parametara, odnosno na vrednovanju opisa studijskog programa koji je izradilo visoko učilište i koji je uključivao opis svakog predmeta i broj ECTS-a koji se njime stječu, način izvođenja nastave i literaturu. Iako je opis programa trebao sadržavati i kratko navedene ciljeve pojedinih predmeta, kao i ciljeve studijskog programa, ne možemo govoriti o tome da se navedeno vrednovanje temeljilo na konceptu ishoda učenja s obzirom da za to nije korišten odgovarajući medološki pristup. To potvrđuje i sam obrazac koji se koristio u recenzentskom postupku i kojim se samo načelno propituje *je li ishod studija primjeren, jesu li temeljne discipline potrebne za danu struku dobro zastupljene i osigurava li završeni studij stjecanje potrebnih kompetencija*. Tome treba pridodati i činjenicu da u postupku nisu bili uključeni predstavnici dionika te zapravo izostaje informacija jesu li kompetencije koje se stječu predloženim studijskim programom u skladu s potrebama tržišta rada te omogućuje li takav studijski program zapošljivost završenih studenta. Također, postupak nije uključivao posjet visokom učilištu i neposredan uvid u nastavni proces i resurse koji su na raspolaganju za izvedbu programa i postizanje predviđenih ishoda učenja.

Nedostaci uočeni u opisanom vanjskom vrednovanju studijskih programa provedenog u sklopu njihova usklađivanja s bolonjskim principima bili su uzeti u obzir prilikom promišljanja o novim modelima vanjskih vrednovanja koje je trebalo uspostaviti nakon usvajanja Zakona o osiguravanju kvalitete u znanosti i visokom obrazovanju 2009. godine. Navedeni zakon propisuje

da Agencija za znanost i visoko obrazovanje provodi sljedeće postupke vanjskoga vrednovanja: inicijalnu akreditaciju, reakreditaciju, tematsko vrednovanje i vanjsku neovisnu periodičku prosudbu unutarnjeg sustava osiguravanja kvalitete (audit). U daljnjem tekstu osvrnut ćemo se na postupke inicijalne akreditacije i reakreditacije koji se provode od 2009. godine.

Svi novi studijski programi koje predlažu visoka učilišta, uz iznimku javnih sveučilišta, podliježu postupku inicijalne akreditacije. Svrha postupka je osigurati da svi novi studijski programi imaju nužne akademske kriterije kvalitete. Postupak inicijalne akreditacije koji je uspostavljen 2009. godine, i kao takav se provodi i danas, temelji se na vrednovanju ulaznih parametara i samih procesa, a s punim uvođenjem koncepta ishoda učenja se tek započelo. Novina koja se ovim postupkom uvodi ponajprije se odnosi na to da opis predloženog programa treba biti puno detaljniji s jasno navedenim predviđenim ishodima učenja za svaki predmet, načinom polaganja ispita, načinom ocjenjivanja i vrednovanja rada studenata te općenito načinom na koji se osigurava stjecanje predviđenih ishoda učenja. Pri tome visoko učilište koje predlaže novi program treba dokazati da uključuje vanjske dionike u izradu novih i reviziju postojećih programa te da su predviđeni ishodi učenja koji se stječu završetkom studijskog programa primjereni i za potrebe tržišta rada što, među ostalim, uključuje i analizu zapošljivosti koja uključuje mišljenje triju organizacija vezanih za tržište rada, ali i usporedbu programa sa sličnim inozemnim akreditiranim programima visokih učilišta u Europskoj uniji. Postupak inicijalne akreditacije uključuje i posjet međunarodnog povjerenstva visokom učilištu koje je predložilo program, što omogućuje detaljniji uvid u nastavni proces i resurse kojima visoko učilište raspolaže, u prvom redu jesu li kvalifikacije nastavnika koji sudjeluju u izvođenju nastave te prostorni uvjeti i oprema takvi da osiguravaju stjecanje predviđenih ishoda učenja. Samo manji dio studijskih programa koji se danas izvode u Hrvatskoj bio je obuhvaćen ovim postupkom inicijalne akreditacije, a to su programi koji su predloženi nakon 2009. godine. Radi se o programima privatnih sveučilišta, veleučilišta i visokih škola, ali ne i programima javnih sveučilišta. Naime, javna sveučilišta imaju mogućnost da sama odobravaju nove studijske programe prema proceduri koju usvaja senat sveučilišta. Otvoreno je pitanje koliko te procedure uzimaju u obzir ishode učenja te koji su eventualni planovi za daljnje unapređenje tih procedura što bi bilo vrlo važno razmotriti posebno imajući u vidu da su javna sveučilišta u zadnjih pet godina odobrila 197 novih studijskih programa.

Sva javna i privatna visoka učilišta u Hrvatskoj podliježu postupku reakreditacije koji se provodi u petogodišnjim ciklusima. Prvi reakreditacijski ciklus započeo je 2010. godine i trebao bi biti dovršen do kraja 2015. godine. Svrha postupka je osigurati da sva postojeća visoka učilišta i studijski programi imaju ispunjene nužne akademske kriterije kvalitete, ali i unaprijediti kvalitetu visokih učilišta i studijskih programa. Stoga se u postupku provjerava ispunjenost minimalnih akreditacijskih kriteriji definiranih Pravilnikom o sadržaju dopusnice, uvjetima za izdavanje dopusnice za obavljanje djelatnosti visokog obrazovanja, izvođenje studijskih programa i reakreditaciju visokih učilišta (Narodne novine: 2009.). i ujedno se, temeljem kriterija za ocjenu kvalitete visokih učilišta donosi ocjena kvalitete visokog učilišta s preporukama za unapređenje kvalitete. Postupak završava izdavanjem potvrde, odnosno produljenjem dopusnice, izdavanjem pisma očekivanja ili uskratkom dopusnice za visoko učilište i/ili studijski program. Implementacija preporuka za unapređenje kvalitete provjerava se u postupku naknadnog praćenja tijekom kojeg reakreditirano visoko učilište treba dostaviti akcijski plan te potom redovito izvještavati o realizaciji akcijskog plana. Ovaj tip vrednovanja je institucionalno-programskog karaktera što znači da se vrednuje kvaliteta rada visokog učilišta prema standardima koji uključuju interno osiguravanje kvalitete, kvalitetu resursa što uključuje nastavni kadar, prostor, opremu i podršku

studentima, kvalitetu nastavnog procesa, znanstvene i stručne djelatnosti te mobilnost i internacionalizaciju. Uz sve navedeno vrednuju se i kvaliteta studijskih programa, u prvom redu kapaciteti visokog učilišta za kvalitetno izvođenje studijskih programa. Dakle, ovaj tip vrednovanja uključuje vrednovanje ulaznih parametara i procesa te nastoji, barem do određene mjere, započeti s uvođenjem koncepta ishoda učenja. U tom su smislu dva reakreditacijska kriterija direktno povezana s ishodima učenja: *napisani ishodi učenja studenata jasno opisuju znanja i vještine koje će studenti imati nakon studija te nastavnici na studijskom programu osiguravaju da je provjera znanja studenata u skladu s utvrđenim ishodima učenja, da se provjerava cijeli spektar znanja i u skladu s razinom kvalifikacije.* Dakle, prvi se kriterij odnosi na predviđene ishode učenja i pri tome stručno povjerenstvo provjerava jesu li ishodi učenja definirani na razini programa, modula i kolegija, je li provedeno njihovo usklađivanje i je li razina predviđenih ishoda učenja u skladu s opsinicama razina Hrvatskog kvalifikacijskog okvira. Drugi se kriterij odnosi na proces provjere znanja studenata pri čemu stručno povjerenstvo provjerava na koji način visoko učilište osigurava da li se doista i stječu predviđeni ishoda učenja, jesu li kriteriji ocjenjivanja jasni, unaprijed definirani i javno objavljeni, kako visoko učilište analizira i unapređuje proces provjere znanja i osigurava njegovu objektivnost te je li sustav provjere znanja u skladu s razinom kvalifikacije. Nadalje, čitav niz reakreditacijskih kriterija je i indirektno povezan s ishodima učenja budući da se njima propituje jesu li osigurani uvjeti za postizanje predviđenih ishoda učenja.

Na temelju preliminarnih analiza reakreditacijskih izvješća utvrđeno je da postoje velike razlike među visokim učilištima u razumijevanju i provedbi koncepta ishoda učenja. Uočeno je, primjerice, da manji dio visokih učilišta još uvijek ne razumije značaj tog koncepta i nema definirane ishode učenja prema odgovarajućoj metodologiji, dio visokih učilišta ima definirane ishode učenja na razini studijskog programa, ali ne i na razini pojedinačnih modula ili predmeta, dio visokih učilišta ima definirane ishode učenja i na razini studijskih programa i na razini modula ili predmeta, ali nije provelo njihovo usklađivanje, odnosno konstruktivno poravnanje, dok se dio visokih učilišta može istaknuti kao vrlo dobar primjer u implementaciji koncepta ishoda učenja. Nadalje, uočeno je da visoka učilišta uglavnom ne uključuju vanjske dionike u razvoj novih i reviziju postojećih studijskih programa, da se na većini visokih učilišta uglavnom ne prati zapošljivost završenih studenata pa na taj način izostaju nadasve korisne informacije za unaprijeđenje studijskih programa i njihovo usklađivanje s potrebama tržišta rada, a značajan broj preporuka odnosi se i na samu studentsku praksu. Iako se problemi uočavaju već i kod samog definiranja ishoda učenja, značajan napor posebno će trebati uložiti u unapređenje procesa ispitivanja i ocjenjivanja postignuća predviđenih ishoda učenja. Nadalje, uočeno je da razlike u implementaciji koncepta ishoda učenja osobito postoje među visokim učilištima iz različitih znanstvenih područja. Općenito, uočeno je da je taj koncept, a što je razumljivo, prihvatljiviji i lakše se implementira u nekim područjima znanosti kao što su, primjerice, tehničke i biomedicinske znanosti, a zahtjevniji je za primjenu u području društvenih i humanističkih znanosti.

BUDUĆA VANJSKA VREDNOVANJA U SVJETLU HKO-a

Završetak prvog petogodišnjeg ciklusa reakreditacije, u kojemu će sva visoka učilišta u Hrvatskoj po prvi puta biti vrednovana u cijelosti, prema jedinstvenoj metodologiji i kriterijima, postavlja pred Agenciju za znanost i visoko obrazovanje nove izazove. U prvom redu potrebno je izraditi cjelovitu analizu provedenog ciklusa u kojemu će se, s jedne strane, analizirati sam proces na temelju čega će se razviti unaprijeđeni model reakreditacije za novi ciklus koji bi se počeo primjenjivati od 2016. godine, a s druge strane, izradit će se analiza sustava visokog obrazovanja,

na temelju podataka iz samoanaliza visokih učilišta i preporuka međunarodnih stručnih povjerenstava, što može poslužiti donosiocima odluka za daljnje unapređenje sustava visokog obrazovanja.

Promišljajući daljnje unapređenje postupaka inicijalne akreditacije i reakreditacije, AZVO nastoji staviti dodatni naglasak na izlazne parametre, u prvom redu na ishode učenja, što bi se implementiralo i kroz unapređenje same provedbe postupaka, ali i kroz unapređenje kriterija koji se koriste u tim postupcima. Naravno, postupci i dalje trebaju uključivati i vrednovanje ulaznih parametara i samih procesa jer prema ESG-ima sva tri aspekta trebaju biti uključena u vrednovanje (ENQA: 2015.). Također, kriterije će dodatno trebati doraditi i kako bi oni u potpunosti zadovoljili sve elemente navedene u revidiranim ESG-ima usvojenima na ministarskoj konferenciji u Yerevanu 2015. godine. To se ponajviše odnosi na neke elemente internog osiguravanja kvalitete za koje su odgovorna sama visoka učilišta, a što treba biti uključeno i u vanjsko osiguravanje kvalitete. Pri tome treba uzeti u obzir i principe, preporuke i primjere dobre prakse za uključivanje koncepta ishoda učenja u vanjskom osiguravanju kvalitete koje je donio Europski konzorcij za akreditaciju u visokom obrazovanju (ECA: 2013.), a čiji je i AZVO član.

Pri planiranju novog ciklusa vanjskih vrednovanja treba voditi računa o tome da je u međuvremenu uspostavljen zakonodavni okvir za provedbu HKO-a prema kojem se djelokrug rada AZVO-a proširuje novim postupkom vanjskog vrednovanja. Riječ je o vrednovanju studijskih programa kojima se stječu kvalifikacije razine 5, 6, 7, ili 8 za ulazak u Registar HKO-a (Narodne novine: 2014.). U skladu s tim, AZVO treba u cijelosti osmisлити postupak provedbe i kriterije za provedbu ovog vrednovanja te izraditi sve relevantne dokumente. AZVO je mišljenja kako bi postupke akreditacije trebalo uskladiti s postupcima upisa studijskih programa u Registar HKO-a te bi bilo dobro u tom smislu i dopuniti postojeći zakonodavni okvir. To u prvom redu znači kako bi trebalo povezati postupak inicijalne akreditacije novog studijskog programa s postupkom njegova upisa u Registar HKO-a, a svakako bi i u inicijalnoj akreditaciji i u reakreditaciji trebalo koristiti alate koje razvija HKO.

Vrednovanje studijskog programa za ulazak u Registar HKO-a je programskog karaktera i ono nije obavezno što znači da će se za to moći prijaviti visoko učilište koje bude spremno. Preliminarno je razmišljanje AZVO-a da bi metodologiju i kriterije ovoga vrednovanja trebalo razviti tako da to vrednovanje odgovori na tri ključna pitanja – *jesu li predviđeni ishodi učenja odgovarajući (odgovarajuće razine, profila i obujma), jesu li osigurani uvjeti za stjecanje predviđenih ishoda učenja i stječu li se predviđeni ishodi učenja.*

HKO olakšava odgovor na pitanje *jesu li ishodi učenja odgovarajući* jer nudi za to koristan alat. To je standard kvalifikacije koji uključuje sve podatke potrebne za određivanje razine, profila i obujma kvalifikacije. Standard kvalifikacije služi jasnom definiranju svih ishoda učenja koje osoba nositelj pojedine kvalifikacije treba imati. To je u biti popis skupova ishoda učenja od kojih su neki obvezni za stjecanje predmetne kvalifikacije, a neki izborni. Standard kvalifikacije olakšava izradu studijskog programa jer se pri tome može klasičnim kopiranjem koristiti ishode učenja za sve kolegije koji se razvijaju sukladno opisanim skupovima ishoda učenja (Balković, Grgić i Šarkanj: 2014.). Dakle, standard kvalifikacije olakšava visokom učilištu izradu studijskog programa, ali i AZVO-u provedbu vrednovanja jer bismo po prvi puta u Hrvatskoj trebali imati nacionalne standarde za neku kvalifikaciju i programi koji vode do te kvalifikacije trebaju biti usklađeni s tim

standardom. Značajno je i to što standard kvalifikacije sadrži i informaciju o opravdanosti uvođenja i ulozi neke kvalifikacije pri čemu bi trebalo biti jasno služi li ta kvalifikacija za zapošljavanje, odnosno za tržište rada, za nastavak obrazovanja ili za neke šire društvene potrebe i ne bi se moglo dogoditi da neke kvalifikacije zapravo nemaju svoju opravdanost. Stoga je zadaća vanjskog vrednovanja provjeriti ima li visoko učilište definirane ishode učenja na razini studijskog programa, modula i predmeta i jesu li usklađeni s relevantnima standardom te postoji li opravdanost za taj studijski program.

HKO olakšava i odgovor na pitanje *jesu li osigurani uvjeti za stjecanje predviđenih ishoda učenja* jer standard kvalifikacije sadrži i informaciju o materijalnim i kadrovskim uvjetima za stjecanje skupa ishoda učenja, materijalne i kadrovske uvjete za vrednovanje skupa ishoda učenja, kao i primjere vrednovanja svih ishoda učenja unutar predloženog skupa ishoda učenja. Dakle, i u ovom slučaju standard kvalifikacije olakšava visokom učilištu izradu studijskog programa i pruža informaciju koje je uvjete potrebno osigurati za izvedbu toga programa. Također, te će informacije koristiti i AZVO pri provođenju vrednovanja i procjeni jesu li osigurani nužni uvjeti neophodni za stjecanje predviđenih ishoda učenja. Pri tome treba provjeriti je li sadržaj studijskog programa (kurikul) koherentan i omogućava li stjecanje predviđenih ishoda učenja, jesu li nastavne metode i metode provjere postignutih ishoda učenja, kao i kriteriji za ocjenjivanje, unaprijed definirani i odgovarajući, je li osiguran odgovarajući prostor i oprema, nastavni kadar i podrška studentima koji su potrebni za stjecanje predviđenih ishoda učenja itd.

Najzahtjevniji dio ovakvog vanjskog vrednovanja zaigurno je pokušaj da se odgovori na pitanje *stječu li se doista predviđeni ishodi učenja*. Inozemne agencije za osiguravanje kvalitete u visokom obrazovanju koje ovaj aspekt provjeravaju u svojim vrednovanjima razvile su za to različite metode i primjere dobre prakse, ali u osnovi se taj aspekt vrednuje provjerom sustava ispitivanja. Pri tome se misli na sustav ispitivanja u najširem smislu pri čemu se obično na temelju uzorka ispita, završnih radova, seminarskih radova, projektnih zadataka i slično vrednuje i ovaj aspekt. Stoga je nužno da visoko učilište posjeduje arhivu studentskih radova, ispita itd.

Pri uspostavi ovakvog vrednovanja za ulazak studijskih programa u Registar HKO-a, AZVO treba voditi računa da je ono i u skladu s ESG-ima s obzirom da svi postupci vanjskog osiguravanja kvalitete trebaju biti u skladu s tim standardima i smjernicama. To, među ostalim, znači da i ovo vrednovanje treba uključivati sljedeće faze – izrada samoanalize, posjet stručnog povjerenstva vrednovanom visokom učilištu, izrada završnog izvješća i naknadno praćenje. Vrednovanje provodi stručno povjerenstvo u čijem je sastavu, uz nacionalnog stručnjaka, neophodan i stručnjak iz inozemstva, student te predstavnik tržišta rada. Izvješće stručnog povjerenstva objavljuje se u cijelosti. Nadalje, ovo vrednovanje treba uzeti u obzir i ispunjava li visoko učilište ESG standarde koji se odnose na interno osiguravanje kvalitete koje provodi samo visoko učilište, a što, primjerice, uključuje politiku i procese za unutarnje osiguravanje kvalitete ishoda učenja, uvjeta za postizanje ishoda učenja, potporu nastavnicima pri razvoju i provjeri ishoda učenja, potporu studentima pri stjecanju ishoda učenja, učenje i ocjenjivanje usmjereno na studenta, javnu objavu studijskih programa s ishodima učenja, ECTS-ima, literaturom itd.

ZAKLJUČAK

U posljednjih desetak godina napravljen je značajan iskorak u izgradnji sustava vanjskog osiguravanja kvalitete visokog obrazovanja u Hrvatskoj. Provedeno je formalno usklađivanje studijskih programa s bolonjskim principima, proveden je prvi ciklus reakreditacije kojim su bila obuhvaćena sva visoka učilišta u Hrvatskoj te su, također, uspostavljene osnove za provedbu Hrvatskog kvalifikacijskog okvira.

U daljnjem radu na izgradnji toga sustava slijedi razvoj unaprijeđenog modela inicijalne akreditacije i reakreditacije visokih učilišta, odnosno vanjskog vrednovanja studijskih programa na temelju iskustava iz prvog ciklusa reakreditacije, međunarodnih trendova i primjera dobre prakse te osmišljavanje sustava vrednovanja studijskih programa za ulazak u Registar HKO-a.

Sadašnji model inicijalne akreditacije i reakreditacije koji provodi AZVO većinom se temelji na ulaznim parametrima i procesima te je u planu da se u narednom razdoblju stavi veći naglasak na planirane i ostvarene ishode učenja. To je uobičajeni slijed u razvoju sustava vanjskog osiguravanja kvalitete visokog obrazovanja koji su prošle i mnoge druge države.

Vanjsko vrednovanje za ulazak studijskih programa u Registar HKO-a u cijelosti se oslanja na ishode učenja, oni su polazište i za reformu, odnosno unapređivanje studijskih programa, ali i za unapređivanje modela vanjskog vrednovanja studijskih programa. Kako bi ishodi učenja zaista i bili polazište za navedena unapređenja, potrebno je da se više od samog njihovog kvalitetnog i jasnog zapisivanja pristupi njihovoj razradi na jedan cjelovit način, holističkim pristupom, uzimajući u obzir stajališta i stručnost svih zainteresiranih dionika, ali i osiguravajući kvalitetan dijalog unutar samog visokog učilišta. To ujedno podrazumijeva pristupanje ishodima učenja ne samo kao instrumentu, već i kao konceptu koji će omogućiti jasnije razumijevanje onoga što student treba znati i što će moći postizati nakon uspješnog završetka studijskog programa.

Sva dosadašnja vrednovanja, uključujući Bolonjsku reformu studijskih programa i prvi ciklus reakreditacije visokih učilišta, provedeni su oslanjajući se isključivo na recenzentsku procjenu (*peer-review*), bez snažne orijentacije na planirane, odnosno ostvarene ishode učenja. Stoga je AZVO mišljenja da bi koncept ishoda učenja trebalo koristiti, kada on bude kvalitetno razvijen, ne samo za vrednovanje studijskih programa za ulazak u Registar HKO-a i dobivanje oznake kvalitete HKO-a, nego i kao neizostavan element u akreditacijama. Neke od inozemnih agencija koje su napravile pomak prema vrednovanju ishoda učenja koriste upravo te nacionalne standarde u kvalifikacijskom okviru u vrednovanjima koje provode (CHE Consult: 2014.).

Otvoreno je pitanje kako na što kvaliteteniji način uskladiti ta dva koncepta vanjskog osiguravanja kvalitete u Hrvatskoj, s jedne strane reakreditaciju visokih učilišta kojoj podliježu visoka učilišta u petogodišnjim ciklusima i s druge strane vrednovanje studijskih programa za ulazak u Registar HKO-a koje, za sada, nije obavezno i započet će se provoditi onog trenutka kada budu izrađeni prvi standardi kvalifikacija, odnosno kada sama visoka učilišta budu spremna.

AZVO je mišljenja da nije riječ o konceptima, odnosno postupcima koji su po bilo čemu suprotni, oni gledaju u istom smjeru, ali na AZVO-u je da u suradnji s akademskom zajednicom razvije svrsishodan i održiv model budućih vanjskih vrednovanja, na ministarstvu nadležnom za obrazovanje da dopuni postojeće propise na odgovarajući način, a na samim visokim učilištima da ulože dodatne napore u razvoj svojih studijskih programa koji se temelje na kvaliteteno planiranim

i zapisanim ishodima učenja te kvalitetnim metoda njihovog postizanja, kao i općenito u razvoj i unapređenje internih sustava osiguravanja kvalitete.

Literatura:

1. Adam, Stephen: *An introduction to learning outcomes, Introducing Bologna objectives and tools*, 2006., dostupno putem poveznice: http://www.dvresources.dcu.ie/afi/docs/bologna/a_consideration_of_the_nature_of_learning_outcomes.pdf
2. Amaral, Alberto: *Impacto del aseguramiento de la calidad en la eficacia formativa*, 2009., dostupno putem poveznice: http://www.a3es.pt/sites/default/files/19.%20Learning%20Efficiency_0.pdf
3. AQ Austria: *Quality Audit in the European Higher Education Area*, 2013.
4. Balković, Mislav i Dželalija, Mile: Priznavanje neformalnog i informalnog učenja u kontekstu Europske unije i na svjetskoj razini, Agencija za znanost i visoko obrazovanje (AZVO), 2014.
5. Balković, M., Grgić, S., Šarkanj, K.: Metodologija izrade standarda zanimanja i standarda kvalifikacije za tržište rada, Zbornik radova međunarodne stručne konferencije ME4Catalogue, 2014.
6. CHE Consult: *Final Report on the State of European QA*, 2014.
7. Dill, David D. i Maarja Beerkens: *Designing the framework conditions for assuring academic standards: lessons learned about professional, market, and government regulation of academic quality*, Higher Education 65.3 (2013): 341-357.
8. Dobbins, Kerry et al.: *Using 'learning outcomes' in higher education: where is the evidence?*, 2014.
9. Dragojević Đ. i Matešić M.: Vanjsko osiguravanje kvalitete ishoda učenja u visokom obrazovanju – europska i hrvatska iskustva, Zbornik radova međunarodne stručne konferencije ME4Catalogue, 2014.
10. Dželalija M., i ostali autori: Uvod u kvalifikacije, Hrvatski kvalifikacijski okvir, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (MZOS), 2009.
11. European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA): *Standards and guidelines for quality assurance in the European Higher Education Area (ESG)*, 2015.
12. European Consortium for Accreditation (ECA): *State of the Art on Learning Outcomes*, 2009.
13. European Consortium for Accreditation (ECA): *Principles and recommendations regarding learning outcomes in accreditation procedures*, 2010.
14. European Consortium for Accreditation (ECA): *Learning Outcomes in Quality Assurance and Accreditation – Principles, recommendations and practice*, 2013.
15. Adamson L., Beccerro M., Cullen P., Gonzales-Vega L., Sobrino J. J., Ryan N.: *Quality Assurance and Learning Outcomes*, ENQA Workshop Report, 2010.
16. Narodne novine, broj 96/93, 34/94, 21/95, 48/95, 29/96, 54/96, 59/96 (proč.tekst), 14/00, 26/00, 67/00, 94/00, 129/00, 78/03, 123/03: *Zakon o visokim učilištima*, 1993.
17. Narodne novine, broj 96/93, 34/94, 21/95, 48/95, 29/96, 54/96, 59/96 (proč.tekst), 14/00, 26/00, 67/00, 94/00, 129/00, 78/03, 123/03: *Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, 2003.

18. Narodne novine, broj 45/09: *Zakon o osiguravanju kvalitete u znanosti i visokom obrazovanju*, 2009.
19. Narodne novine, broj 24/10: *Pravilnik o sadržaju dopusnice, uvjetima za izdavanje dopusnice za obavljanje djelatnosti visokog obrazovanja, izvođenje studijskih programa i reakreditaciju visokih učilišta*, 2009.
20. Narodne novine, broj 62/14 : *Pravilnik o Registru Hrvatskog kvalifikacijskog okvira*, 2014.